

Gazdag Ferenc

Egy folyóirat hét évtizede: a *Politique étrangère*

„A *Politique étrangère* (Külpolitika) a nagy nemzetközi kérdések (politika, gazdaság és biztonság) elemzésének és megvitatásának orgánuma. Célkitűzése, hogy a gazdasági és politikai döntéshozók, valamint az akadémiai körök számára alapos elemzéseket, a jelentősebb nemzetközi viták értelmezését kínálja az aktualitások világából, hogy ily módon hosszú távú referenciává váljon” – vall magáról a Francia Külügyi Intézet (*L'institut français des relations internationales – IFRI*) negyedévi kiadványa. A *Politique étrangère* a legrégebbi kül- és biztonságpolitikai kiadvány a francia sajtóban. Bemutatásának manapság külön aktualitást ad, hogy a lapot 1936-ban alapították (Étienne Dennery és Louis Joxe), s a hetvenedik születésnapot különszámmal és egy nemzetközi konferenciával ünnepelték.

Hagyományörző a lap szerkezete: mindegyik számban található egy vagy két összeállítás a nemzetközi élet valamely jelentős kérdéséről, ezt követi néhány – gyakran egymással vitatkozó – elemzés, továbbá egy szabad vita rovat, majd a nemzetközi szakirodalom frissen megjelent köteteit bemutató „olvasmányok” rovata, és végül az angol nyelvű tartalmi kivonatok. Természetesen megtalálhatók a lapban a fenntartó intézet további kiadványait bemutató reklámok, sőt az olvasó örömteli módon tájékozódhat további publikációkról is, tekintve, hogy a lap szorgalmasan közli az intézet könyvtárába megküldött szakkönyvek listáját.

A lap hetvenéves története szorosan összefonódik a nemzetközi kapcsolatok és a francia külpolitika alakulásával. „1936-ban, az alapításkor Spanyolország köztársaság volt, Csehszlovákia még létezett, Oroszország Szovjetunió volt, és Európa még a világpolitikai játszmák középpontjában állt” – summázza Dominique David, a lap jelenlegi főszerkesztője. Aztán jött a második világháború, az európai nagyhatalmak összeomlása, a nemzetközi rendszerre vonatkozó szabályok és eszmék kavargó vitái, a két világrendszer konszolidálódása, majd a bipoláris nemzetközi rendszer szétesése, amelyeknek a *Politique étrangère* folyamatosan tanúja és követője volt. Nehéz lenne vállalkozni a több mint 250, kötetnyi méretű kiadvány tartalmi áttekintésére, s párhuzamok keresésére a közölt elemzések között bármilyen szempontból. Ami megtehető egy ilyen szintű orgánum esetén, az a legjobb esetben is csak a kompetenciáknak, az elemzések helytállóságának és sokszínűségének felemlítése. A szerkesztőség is ezt tette, mikor 2006-ban egy külön válogatást (*D'hier à demain: penser l'international 1936–2006*) állított össze a hét évtized legmaradandóbbnak ítélt tanulmányaiból, azt a szerkesztési koncepciót követve, hogy kilenc nagy témakör köré csoportosították a különféle időszakokból származó tanulmányokat. Nézzünk tehát néhány írást és illusztris szerzőt a hét évtizedből!

Az 1939-es év 4. számában Richard Coudenhove-Kalergi, a Páneurópa-moz-

galmak atyja az eljövendő békéről írt (*La paix de demain*). A világháború első évében született elemzés szerint három alternatíva áll Európa előtt: az első egy föderális, német hegemonián alapuló változat, a második a szovjet rendszerbe betagozódó Európa, a harmadik pedig egy angol-francia vezetésű, szabad, föderális Európa. A háború után Európa népeinek ezek között kell döntenükhöz. A döntés kialakításakor és a konfliktust lezáró békekötésekkel szemben kell lenniük a versailles-i békeszerződés tapasztalataira és a Népszövetség intézményi-politikai kudarcaira egyaránt. „Készítsük elő egy gazdasági kapcsolatokon és katonai erőn nyugvó, föderális Európa jövőjét” – szólít fel Coudenhove-Kalergi.

A 2006-os különszámban a szerkesztők az ENSZ-főtitkár különleges tanácsadójával, Lakhdar Brahimivel írtak egy tanulmányt arról, hogy miként fog kinézni a világszervezet három évtized múlva. Valószínű – summázza Brahimi –, hogy az ENSZ Alapokmánya 2034-ben ugyanúgy a realitásokat fogja tükrözni, mint ahogy megalakulása óta a világszervezet folyamatosan a nemzetközi rendszer dinamikáját követi: a meghatározó szerepet a nagyhatalmak játsszák. A valódi kérdés inkább az, hogy melyek lesznek ekkor a nagyhatalmak. Állandó tag lesz-e a Biztonsági Tanácsban az Európai Unió, kiváltja-e a franciák és a britek által most betöltött helyet, vagy hozzájuk csatlakozik? Bekerül-e a kivételezettek klubjába Japán, India, és még néhány ország? Amit pillanatnyilag bizonyosra vehetünk, az mindössze annyi, hogy az USA az összes forgatókönyvi változatban megtartja vezető szerepét. A mind gyakrabban hiperhatalomként aposztrofált USA-val kapcsolatban a fő kérdés az, hogy miként viszonyul a világszervezethez: folytatja-e jelenlegi stratégiáját, amely az ENSZ-t marginalizálja, és to-

vábbra is átlép-e a nemzetközi jog normái fölé, vagy beletörődik más hatalmi centrumok létezésébe, és elfogadja, hogy az ENSZ megőrzése és erősítése az USA-nak is érdeke.

A nemzetközi biztonsági kihívásokról szóló blokkban három tanulmány található. Az amerikai Clausewitznek tekintett Bernard Brodie (a Yale University professzora) 1960-as tanulmánya (*Politique de dissuasion et guerre limitée*) az elrettentés stratégiájának korlátait feszegeti. Az USA az 1960-as évek elején három dimenzióban azonosította az elrettentést: az Egyesült Államok elleni közvetlen nukleáris támadás, a szövetségesei elleni nukleáris támadás, és a szövetségesei elleni nem nukleáris csapás esetén. Brodie rámutat, hogy a gyors fejlesztés alatt álló nukleáris eszközök, valamint hordozóeszközök révén a következő háború csak globális lehet, s a helyi konfliktusok tényleges kockázata ebben rejlik. Brodie a koreai háborút ebből a szempontból kivételnek tekintette.

A második tanulmány (*Le terrorisme en perspective*) szerzője Daniel Benjamin, a londoni *International Institute for Strategic Studies* (IISS) munkatársa. Szerinte a posztbipoláris nemzetközi rendszer legnehezebben kezelhető kihívása a nemzetközi terrorizmus, amellyel minden felelős politikai rezsimnek szembe kell szállnia. A szélsőséges iszlám irányzatok ideológiájával a háttérben a terrorizmus tovább erősödött az iraki háború következtében. Bár az afgán háttér elvesztésével az iszlamista vonal meggyöngült, de a nemzetközi terrorizmus veszélye fennmarad. Veszélyességét nagymértékben a gyors technológiai fejlődés lehetőségei növelik, amelyek következtében bizonyos tömegpusztító fegyverek, illetve a készítésükhöz szükséges technológiák a terrorista csoportok kezébe kerülhetnek. A Nyugat társadalmainak

megvannak a szükséges eszközei a védekezésre, s közös politikai akarattal ezt alkalmazni is tudják.

A blokk harmadik tanulmányát Mary Kaldor, a *London School of Economics* tanára készítette, aki Javier Solana felkérésére 2004-ben egy munkacsoport élén kidolgozta a *Human Security Doctrine for Europe* című dokumentumot. A közölt tanulmányban (*La sécurité humaine: un concept pertinent?*) a humán doktrína fő elemeit foglalja össze. Eszerint a jövőbeni stratégia készítőinek a humán biztonságot kell a közösségi és az állami biztonsági érdekek elé helyezni.

Természetesen nem maradt említés nélkül a jubileumi összeállításban a nemzetközi kapcsolatok teoretikus oldala sem. A *Politique étrangère* indításként Stanley Hoffmann egy 1983-as tanulmányát közli Raymond Aronról, amelyet a szociológus-filozófus halála alkalmából készített (*Raymond Aron et la théorie des relations internationales*). Feltehetőleg belejárt a választásba az is, hogy Hoffmann 1930 és 1955 között Franciaországban élt, sőt a Harvardra való kinevezése után is rendszeresen tanított Párizsban az *École des hautes études en science sociales*-n. A közölt tanulmány a nemzetközi kapcsolatok „liberális realista” iskolájának központi alakja előtt kívánt tisztelegni. Megállapítja, hogy Raymond Aron munkássága fordulatot jelentett a nemzetközi kapcsolatok francia vonulatában, amely addig jobbára a történészek, jogászok és gazdaságtörténészek kezében volt. Fő munkájának (*Paix et guerre entre les nations* [Háború és béke a nemzetek között]. Paris, 1962, Calman-Lévy) megjelenése után ugyanis a nemzetközi kapcsolatok Franciaországban is külön – multidiszciplináris – tudományterületté vált. Egyébiránt Raymond Aron négy jelentős megközelítésben kü-

lönbözött a kortársaitól: elsőként mindegyiknél a hatalom természetének megítélésében. Aron határozott megkülönböztetést kívánt a hatalom mint eszköz, és a hatalom mint önmagában vett cél tekintetében. Másodjára Aron szignifikánsan megkülönböztethető az amerikai realizmus képviselőitől abban, ahogy az elméleti tételeket folyamatosan aláveti a történelem kritikájának. Számára az elmélet egy időben kiegészítője és szerves része a nemzetközi kapcsolatok „történelmi szociológiájának”. A harmadik különbség a realisták kedvenc fogalmára, a külpolitika primátusára vonatkozik. Aron szerint a nemzetközi kapcsolatok elmélete még elméleti szinten sem tartalmazza a különbségtételt a rendszer endogén és exogén változói között, amiből az is következik, hogy egy állam külső magatartását nem kizárólag az erőviszonyok határozzák meg. A célkitűzések definiálásához mind a rendszer természete, mind ideológiai jellege hozzájárul. Emiatt a külpolitikai vizsgálódásoknak messzemenően nagyobb figyelemmel kell lenniük a vizsgált országok belpolitikai viszonyaira. A negyedik különbség Aron és a realista iskola képviselői között az államközi rendszer és a világ gazdasági rendszer viszonyára vonatkozik. Sajnálatos módon – írja Hoffmann – Aronnak nem volt ideje az utóbbiról olyan léptékű művet alkotnia, mint a *Paix et guerre entre les nations* volt.

A *Politique étrangère* szerkesztői másodjára Thierry de Montbrial-t, az IFRI jelenlegi igazgatóját kérdezték a nemzetközi rendszer jellemzőiről (*Le system international: approches et dynamiques*). Montbrial a maga részéről a praxeológiai megközelítés híve, és úgy látja, hogy a nemzetközi rendszer mind jobban heterogénné és bonyolultabbá válik. A specifikus nemzetközi kérdések azonosítása (regionális válságok,

nukleáris proliferáció, terrorizmus) és kezelése ennél fogva javarészt a domináns szerepet játszó államok együttműködésének függvénye.

Aron realista karakterének ellensúlyozására a lap a lausanne-i egyetem nemzetközi kapcsolatok professzorát, Pierre de Senarclens-t kérte fel, aki a posztbipoláris világ nemzetközi kapcsolatait elemezte (*Théories et pratiques des relations internationales depuis la fin de la guerre froide*). Szerinte a nemzetközi kapcsolatok természetében alapvető változások következtek be a Szovjetunió felbomlása után, de a viták még nem termelték ki az új helyzet pontos leírásához szükséges elméleteket. A viták középpontjában sok vonatkozásban a globalizáció folyamata, illetve a folyamat által generált változások állnak. A nemzetközi kapcsolatokban az államnak központi szerepet tulajdonító realista iskolák – bár a hidegháború idejére vonatkozóan alapvetően helyes megközelítéseket alkalmaztak – mindjobban alkalmatlanokká válnak a mai nemzetközi rendszer leírására. A nem állami szereplők rohamos térhódítása a nemzetközi életben, az általuk megjelenített képességek, a köztük lejátszódó interakciók természete és újfajta szabályai nemcsak az államok mindenhatóságát vonják kétségbe, hanem az általuk létrehozott nemzetközi intézményekét, illetve az alapul szolgáló nemzetközi jog relevanciáját is. A nemzetközi politika tétjei komplexebbé válnak, változnak a stratégiai kihívások, elmozdulóban vannak a szereplők által megjelenített érdekek, s mint az Európai Unió esetében látjuk, változik a döntéshozatal is. Tehát amennyiben egyet lehet érteni Aronnal abban, hogy a nemzetközi kapcsolatok elméletére és eljárásaira vonatkozó ismereteink semmilyen biztosítékot nem nyújtanak a jövő anticipálására, olyannyira határozottan rá kell mu-

tatni a pozitivista iskolák illúzióinak korlátaira is. Nem túl jó előjel egy átfogó teoretikus magyarázat születéséhez, hogy a vitatkozó iskolák kutatói továbbra is erősen foglyai a nemzeti megközelítéseknek.

A jelen

A jubileumi kiadvány közel harminc tanulmányának bármilyen rövid bemutatása messze túllépné a felhasználható terjedelmet, ezért inkább tekintsük át röviden, hogy melyek a legérdekesebb kérdések a folyóirat 2007-ben megjelent számaiban. A 2007. évi első számot a szerkesztők döntően a Közel-Kelet áttekintésére fordították. Myriam Benraad tanulmánya (*L'Irak dans l'abime de la guerre civile*) a polgárháború szélére került Irak stabilizálási lehetőségeit tekinti át. Mohammad-Reza Djalili (az *Université Libre de Bruxelles* tanára) írása Irán bel- és külpolitikai fejlődésével foglalkozik Ahmadinezsád elnöklése idején (*L'Iran d'Ahmadinejad: évolutions internes et politique étrangère*). Nadim Hasbani azt mutatja be, hogy a Hezbollah és Izrael közötti harcok megszűnte után Libanonnak egy példátlan politikai polarizáció hatásaival kell szembesülnie (*Liban: crise politique sur fond de nouveau partage du pouvoir*). Sylvain Cypel figyelmét főként az izraeli belpolitikai fejlődésre irányítja (*Izrael, la „sharonostalgie” et désarroi*), ahol is a társadalom növekvő mértékben utasítja el jelenlegi vezetőit. Sophie Pommier tanulmánya Egyiptom ismétlődő kísérleteit vázolja a gazdasági reformok és liberalizáció terén.

A második szám fő témája a 21. századi stratégiák új dimenziója: a világűr. A vezető tanulmányt James Lewis, az amerikai *Center for Strategic and International Studies* technológiai intézetének igazgató-

ja készítette (*La dynamique de l'arsenalisation de l'espace*). Cikkének alapgondolata, hogy a világűr a hatalmi versengés legújabb dimenziójává vált (az információs fölény csak innen biztosítható), ennél fogva ellenőrzése ugyanolyan létfontosságúvá vált, mint hajdanán a tengerek, majd később a légtér ellenőrzése. Minden kellő képességekkel rendelkező hatalom felismerete már a világűr jelentőségét, valamint azt is, hogy itt található az amerikai fölény és az amerikai sebezhetőség kulcsa egyaránt. A versengésben való részvétel politikájához Oroszország napjainkban kellő belpolitikai támogatással rendelkezik – írja Andrej Jonin, az Orosz Tudományos Akadémia tagja (*Une heure stratégique pour le spatial russe*) –, viszont messze elégtelennek tekinti a technológiai fejlesztések és a gyártás ipari-tulajdonosi hátterét. Az Euró-

pai Unió űrpolitikája mindmáig a „géometrie variable” logikája mentén, különböző intézményi keretek között (Európai Űrügynökség, Európai Bizottság) alakult. Jelenleg egy kétrészes program fut, amelynek egyik része a Galileo elnevezésű helymeghatározó-navigációs rendszer, valamint a GMES. Ez utóbbi a Környezeti és Biztonsági Globális Monitoring rendszert jelenti. Mindkét esetben alapvető politikai (közösségi, vagy tagállami együttműködési formában működjön-e?), és pénzügyi viták gátolják az előrehaladást, nem is említve a más hatalmak által már működtetett (az amerikai GPS), vagy épp fejlesztés alatt álló elképzelésekből fakadó nemzetközi sűrűlódásokat. Vezetés nélkül az európai projektek kudarcra vannak ítélve – summázza Florence Autret (*Quelle organisation pour l'Europe spatial*). ■